

Dr. Bánóczy Zoltán

egyetemi adjunktus

ELTE TTK Kémiai Intézet

Fehérjék

Aminosavaktól a biokatalizátorokig

A fehérjék építőelemei: az aminosavak

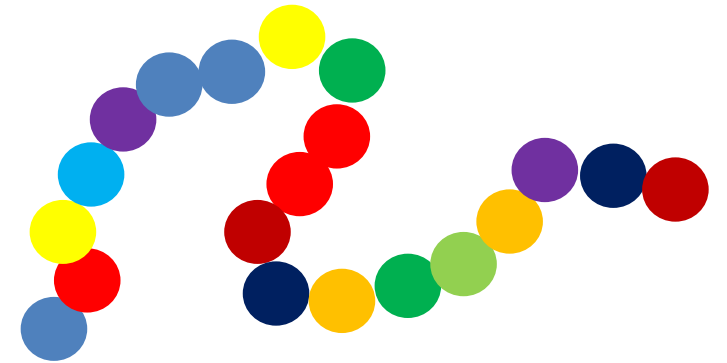
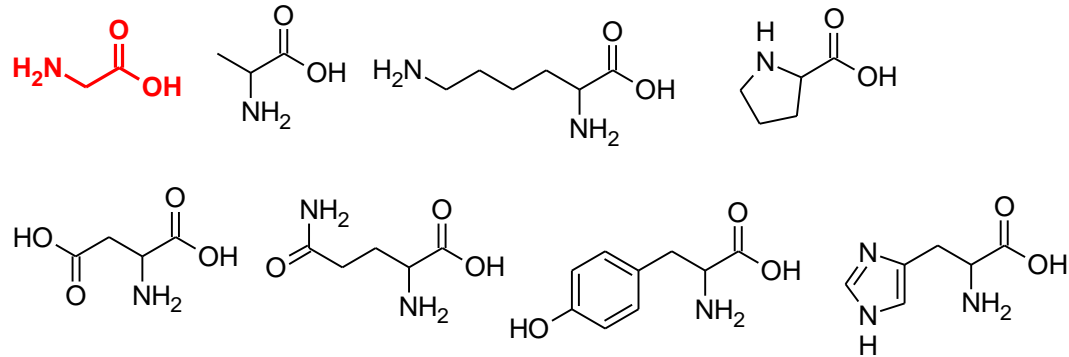

Kulcsfogalmak

- α -L-aminosavak
- peptidkötés
- primer struktúra (aminosav-szekvencia)
- Emil Fischer
- Frederick Sanger

Fehérjék

- Aminosavakból felépülő biopolimerek

Monomer: aminosavak (20 fehérjealkotó)

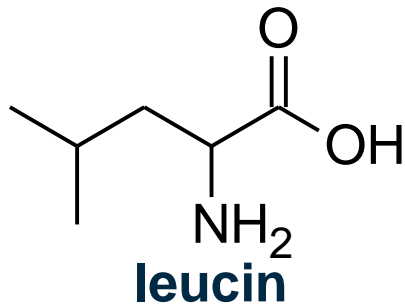
Polimer: peptidek, fehérjék

Fehérjék építőelemei: α -L-aminosavak

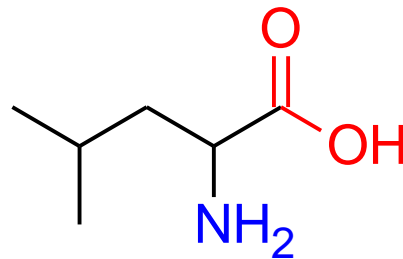
Kötés: peptidkötés

α -L-aminosavak

α -L-aminosav

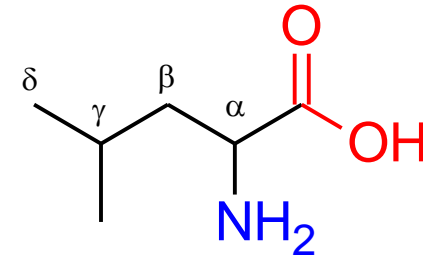
aminosav

A vegyületben van
- **amino** és
- **karboxil** csoport

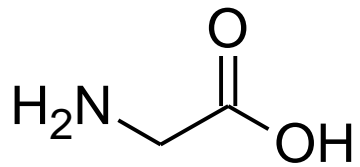
α -aminosav

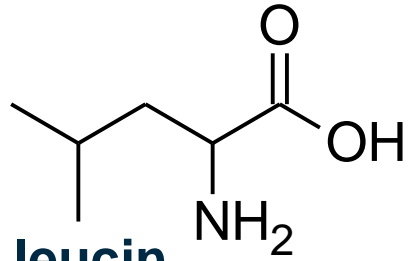
Mindkét csoport ugyanahhoz a szénatomhoz – α -szénatom – kapcsolódik.

Miért L?

α -L-aminosavak

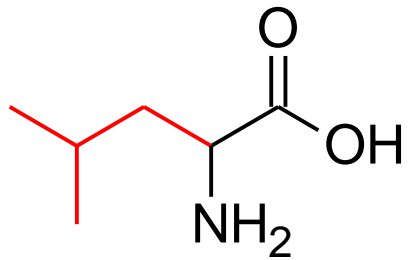

glicin

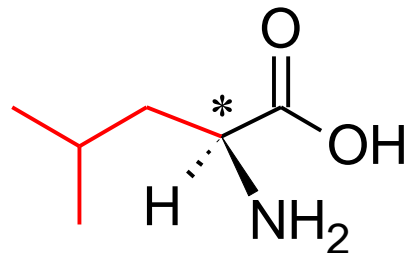

leucin

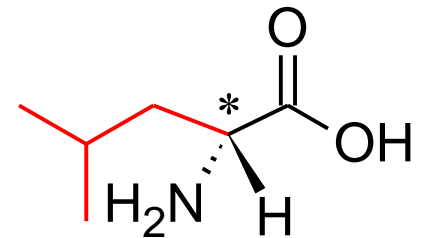
Miben különböznek?

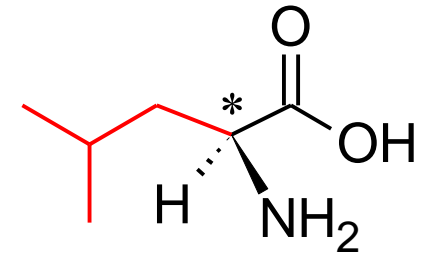
Van oldallánca!

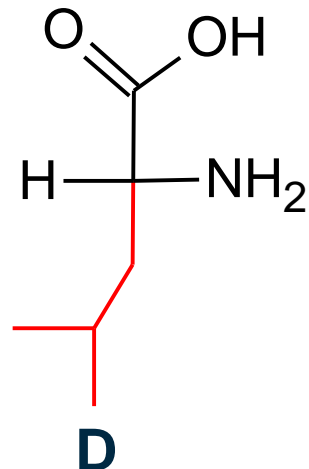
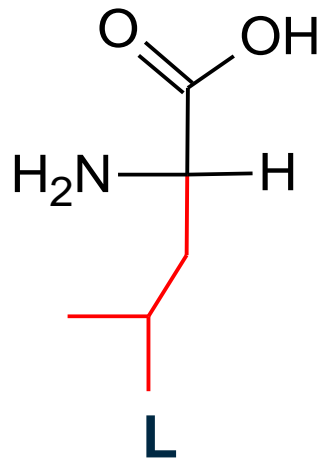
Az α C-atom kiralitás centrum

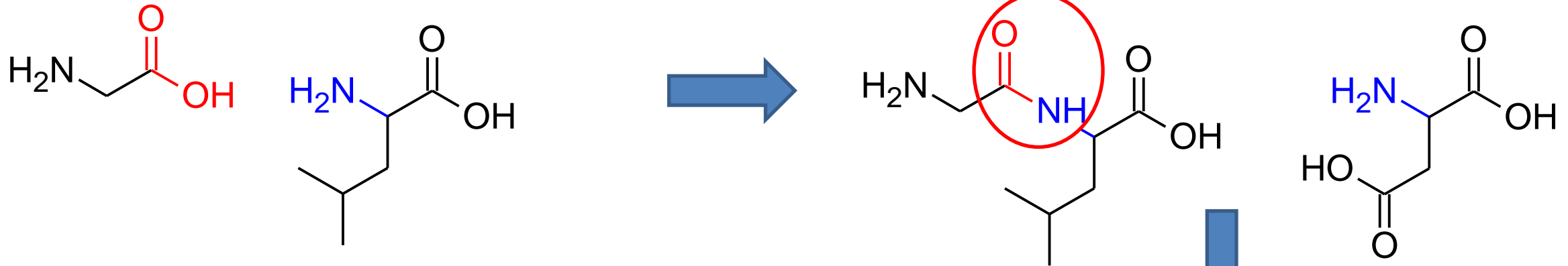
2^1 izomerje van

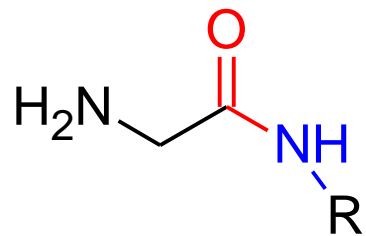
tükörképi párok, azaz enantiomerek

Peptidkötés

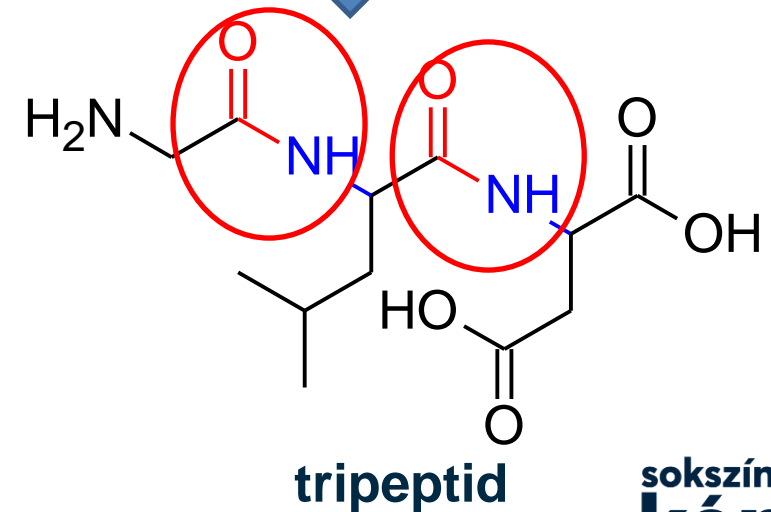

Az aminosavakat *peptidkötés* tartja össze.

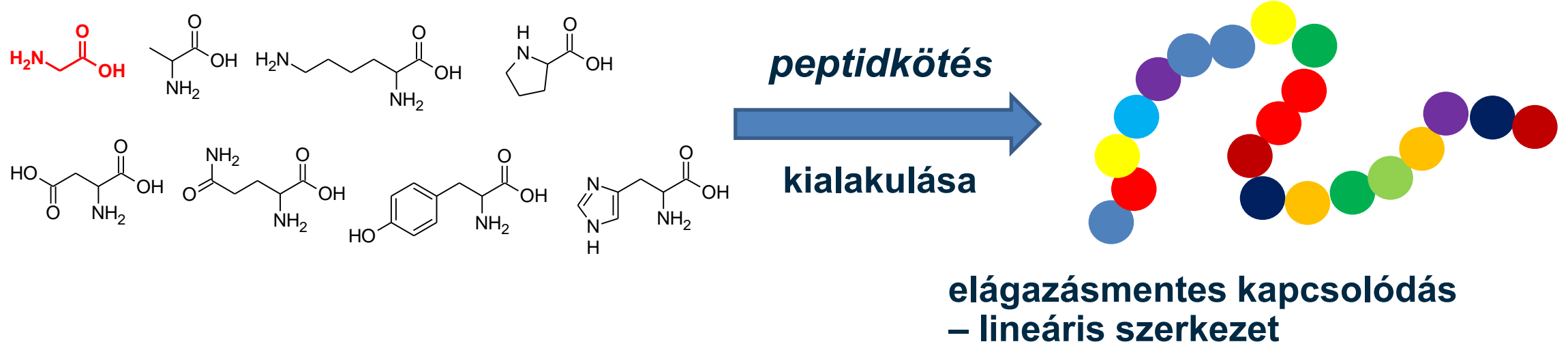

Ez nem más, mint egy *amidkötés*.

Fehérjékben Emil Fisher (1852–1918) német kémikus nevezte el peptidkötésnek, és azóta használjuk ezt az elnevezést.

Primer struktúra – aminosav-szekvencia

A fehérje valamennyi jellemzőjét a benne lévő aminosavak sorrendje – **aminosav-szekvencia** – kódolja, határozza meg. Ez tárolódik a DNS-ben mint genetikai kód.

Egy fehérje aminosav-szekvenciája jelenti a fehérje különböző szerkezeti szintjei közül az elsőt, azaz ez a **primer struktúra**.

Az inzulin szekvenciájának meghatározásért Frederick Sanger (1918–2013) angol kémikus kapott kémiai Nobel-díjat.

Fehérjék szerkezeti szintjei

2

- **szekunder struktúra:**
  - **β -redő (fibroin), α -hélix (keratin)**
- **tercier struktúra**
- **fibrilláris és globuláris fehérjék**
- **kvaterner struktúra**

Egy fehérje szerkezeti szintjei

Primer struktúra – aminosav-szekvencia

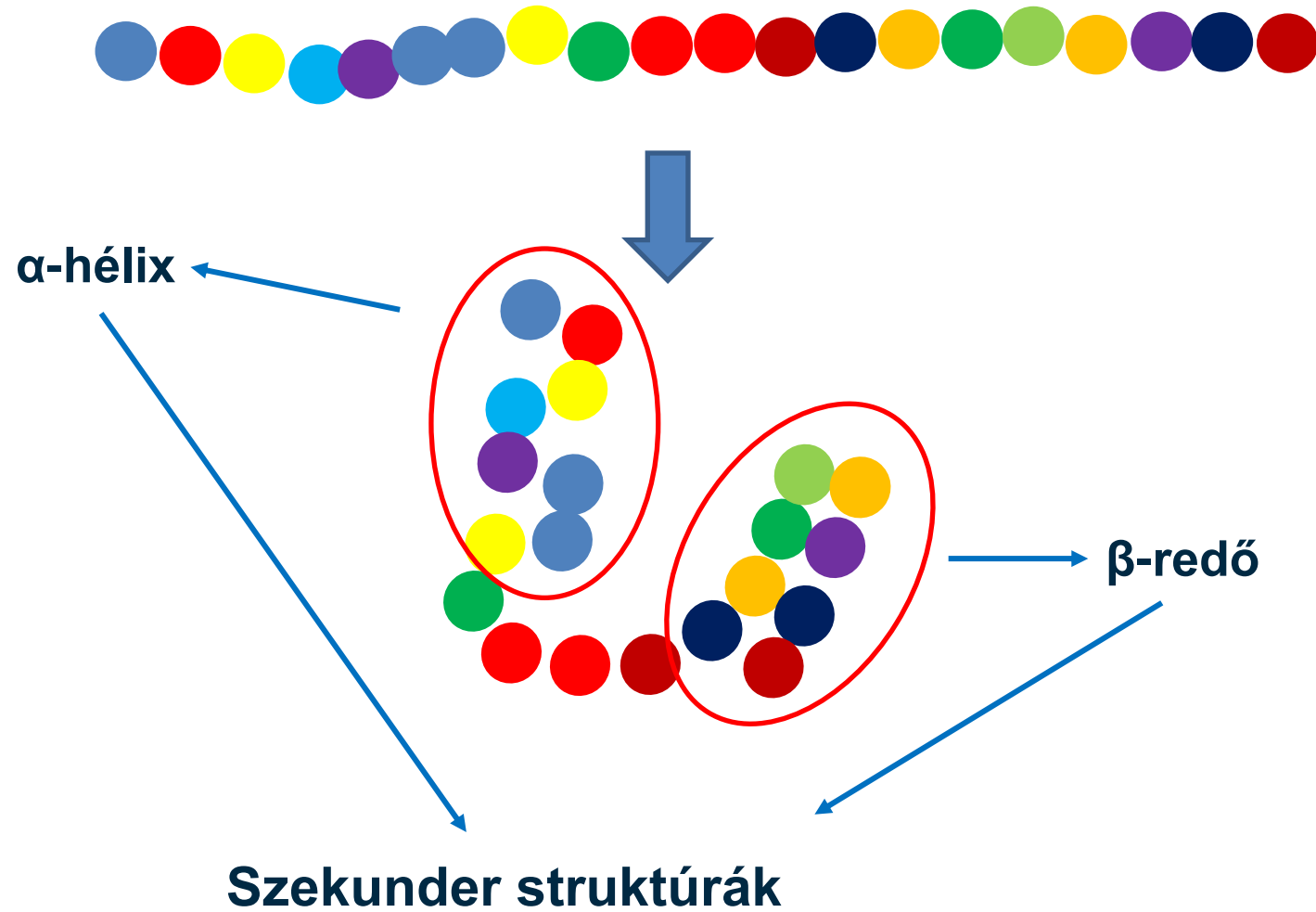

Szekunder struktúra
 β -redő, α -hélix

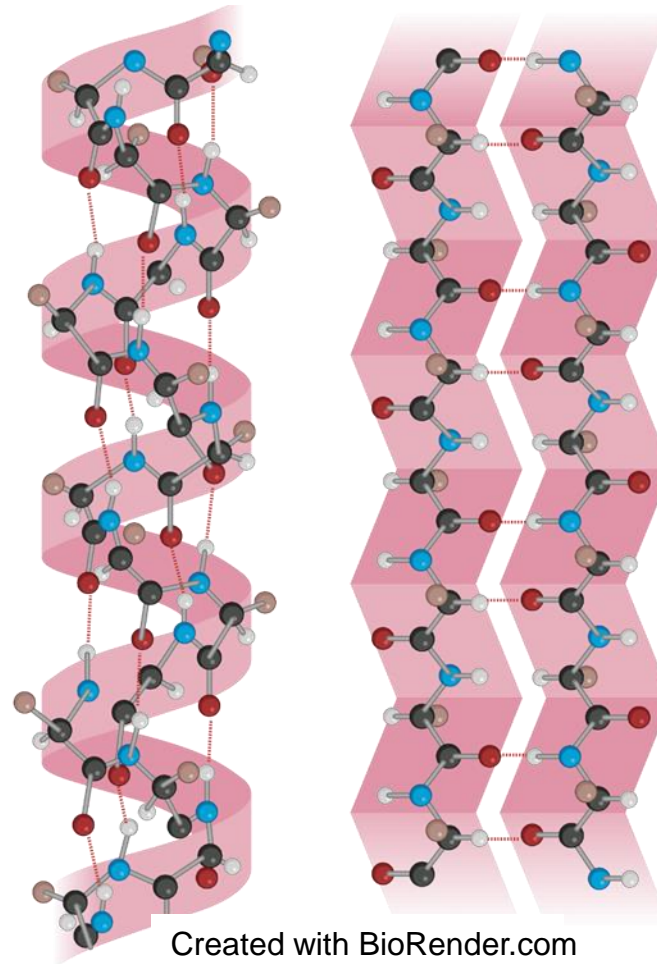
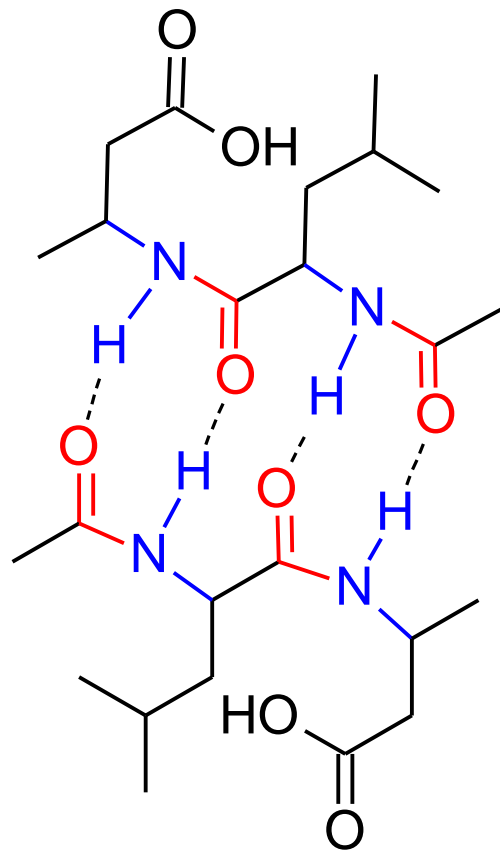
Tercier struktúra
fibrilláris, globuláris fehérje

Szekunder struktúra

α -hélix és β -redő

A peptidkötések között kialakuló H-kötések tartják össze.

Created with BioRender.com

Jellemző:

keratin

fibroin

Tercier struktúra

→ **tercier struktúra: a fehérje teljes szerkezete**

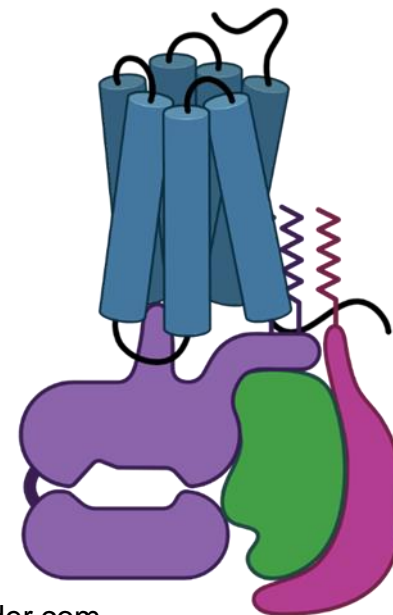
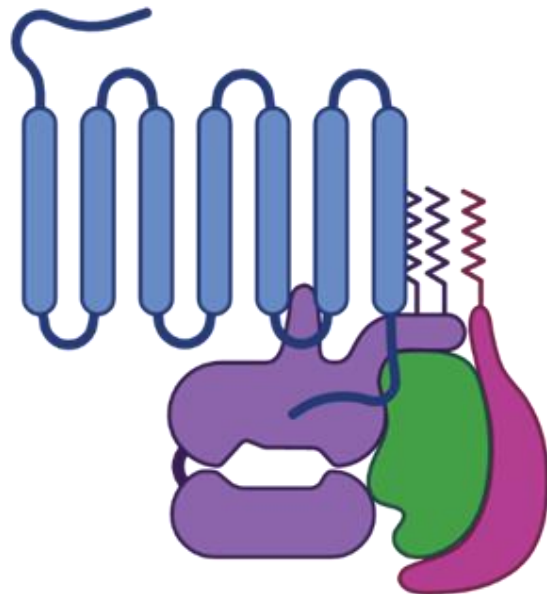
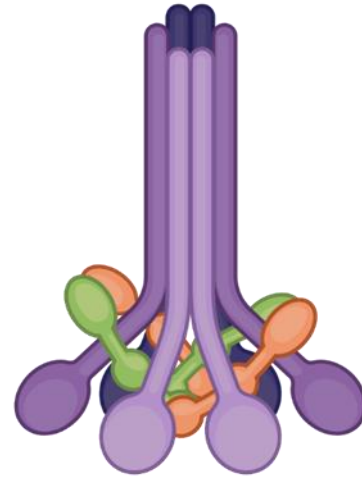
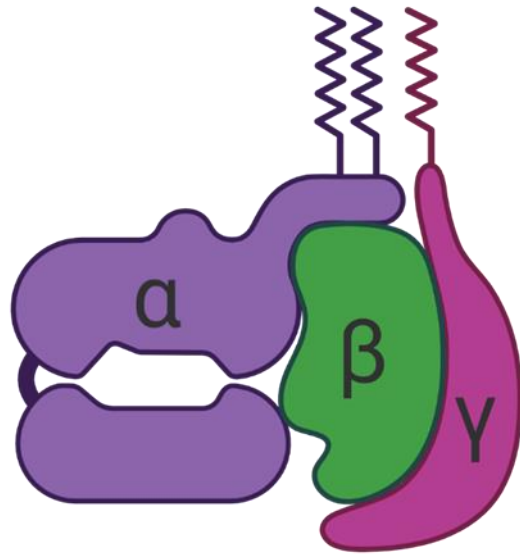
Globuláris fehérjék: rövidebb szekunder struktúrák

Fibriláris fehérjék: a teljes fehérje egyetlen szekunder struktúra

Összetartó erő: oldalláncok között kialakuló kötések

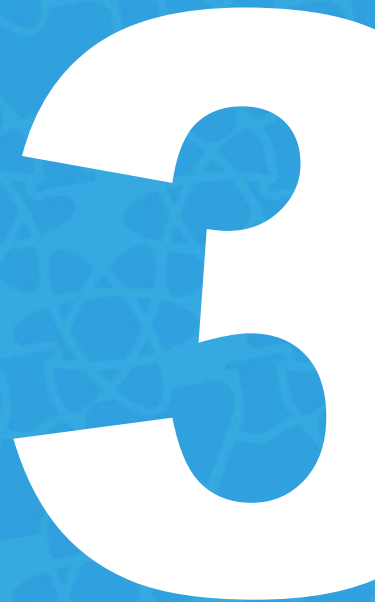
- H-kötés
- ionkötés
- diszperziós kölcsönhatás
- kovalens (diszulfid kötés)

Kvaterner struktúra – több fehérje együttes szerkezete

Created with BioRender.com

Fehérjék kimutatása, reakciók

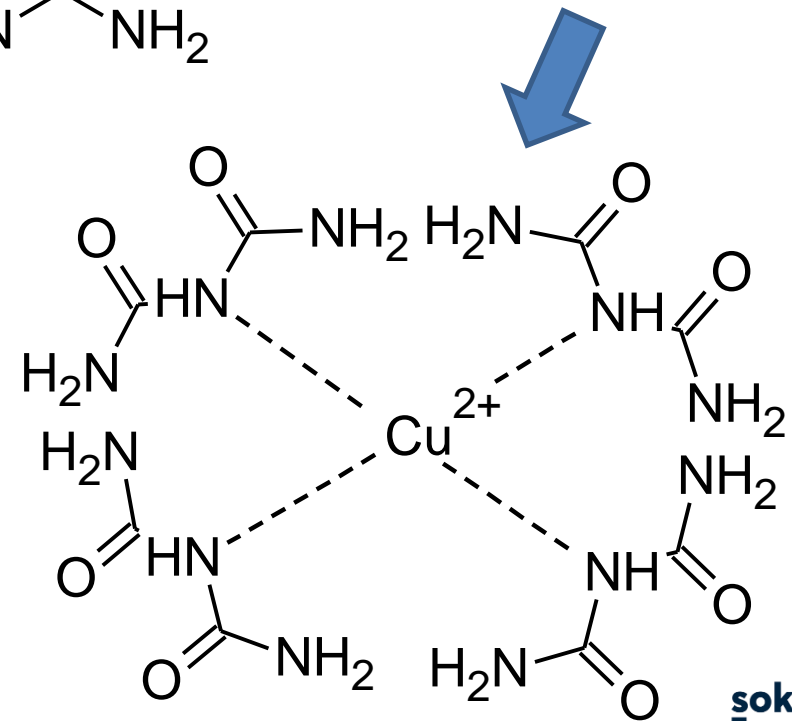
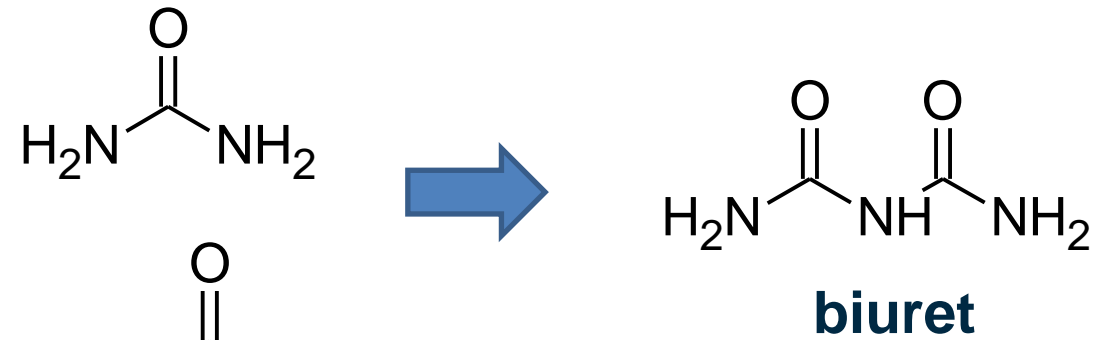
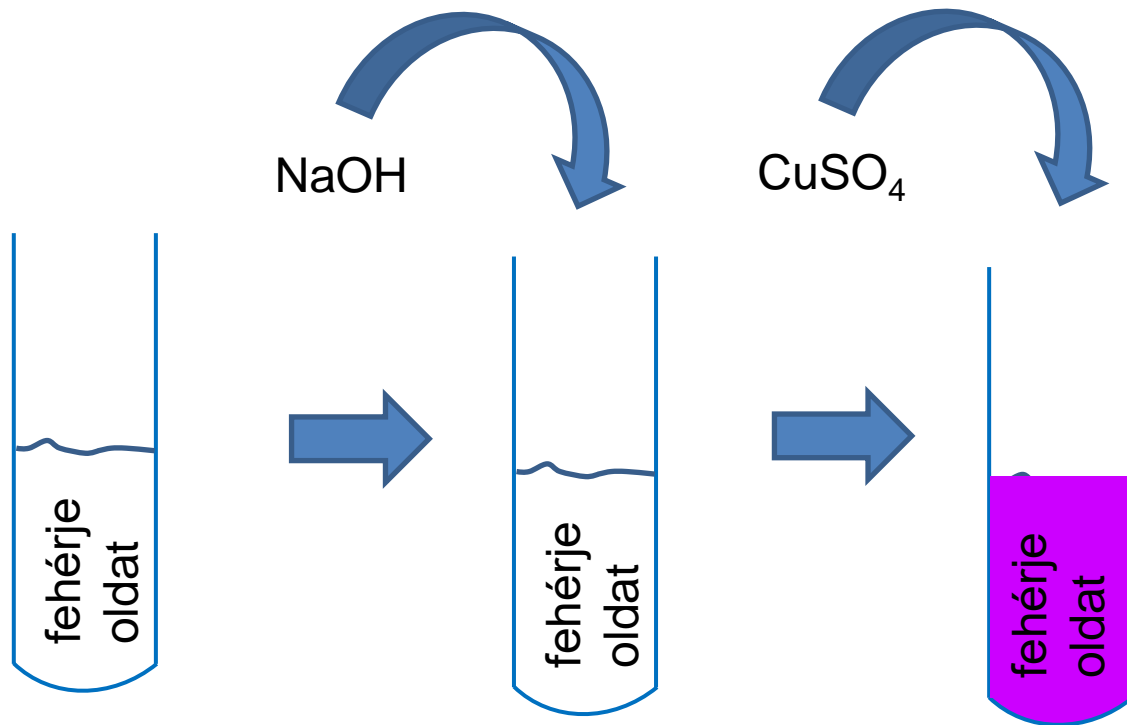

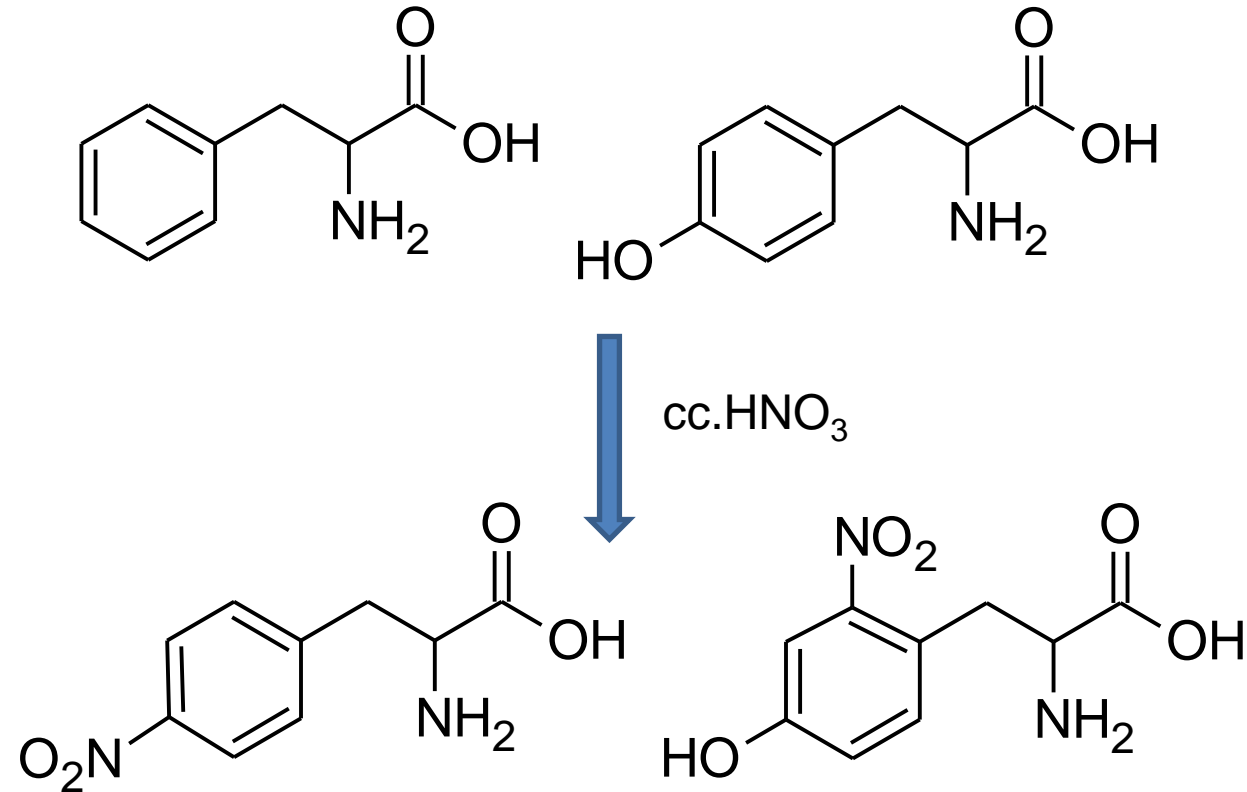
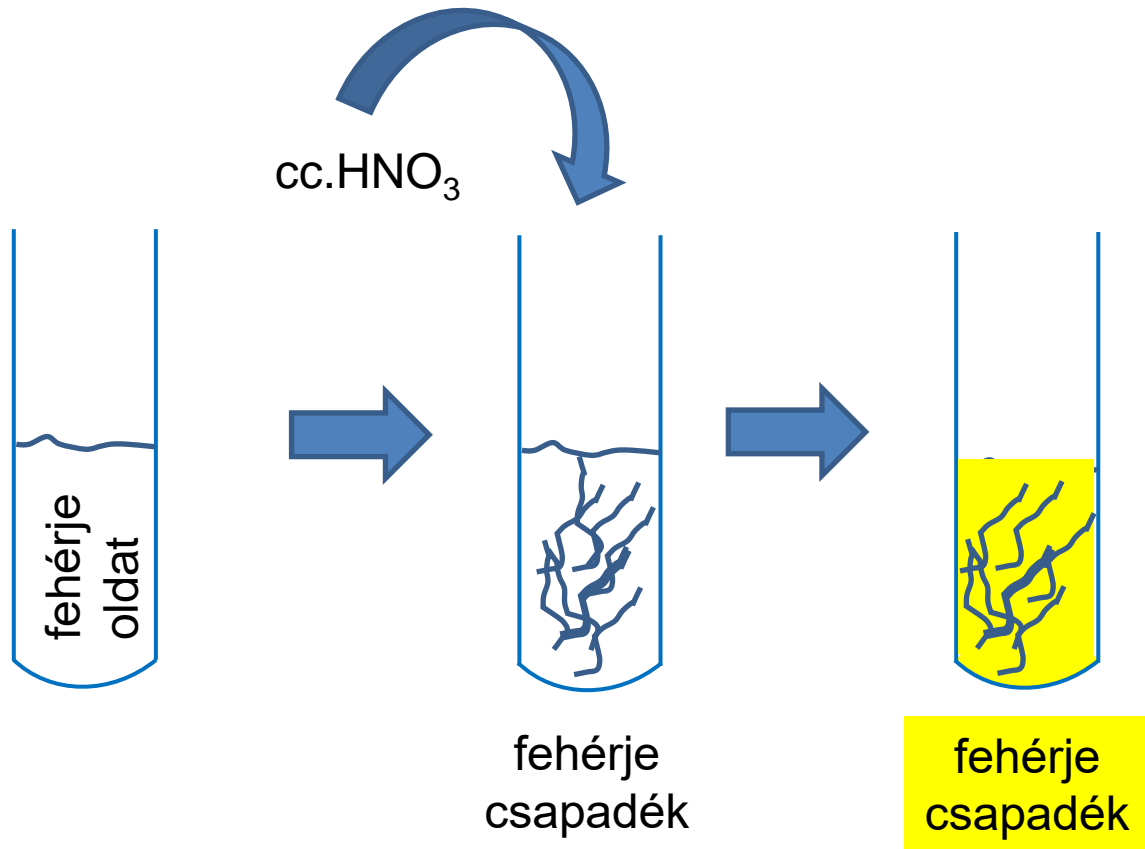
Kulcsfogalmak

- **biuretpróba**
- **xantoprotein-reakció**
- **reverzibilis koaguláció**
- **irreverzibilis koaguláció**

Biuretpróba

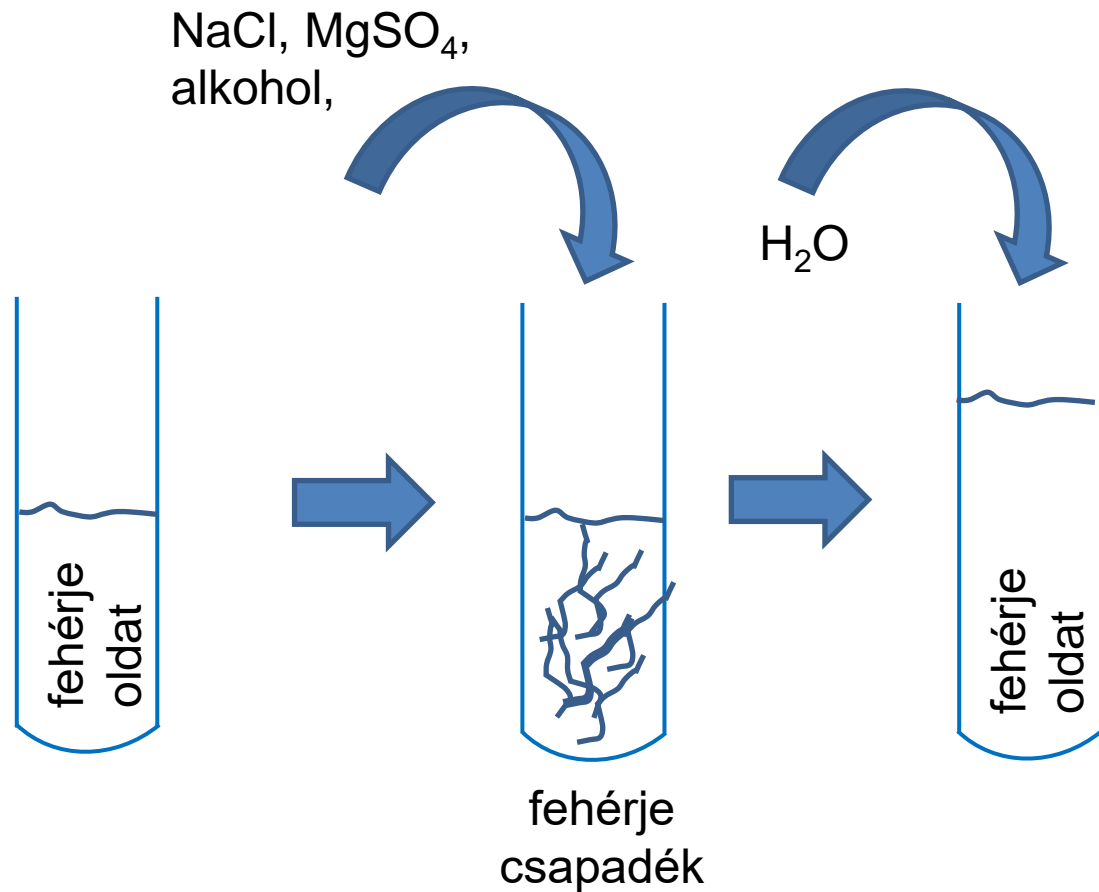

Xantoprotein-reakció

Reverzibilis koaguláció

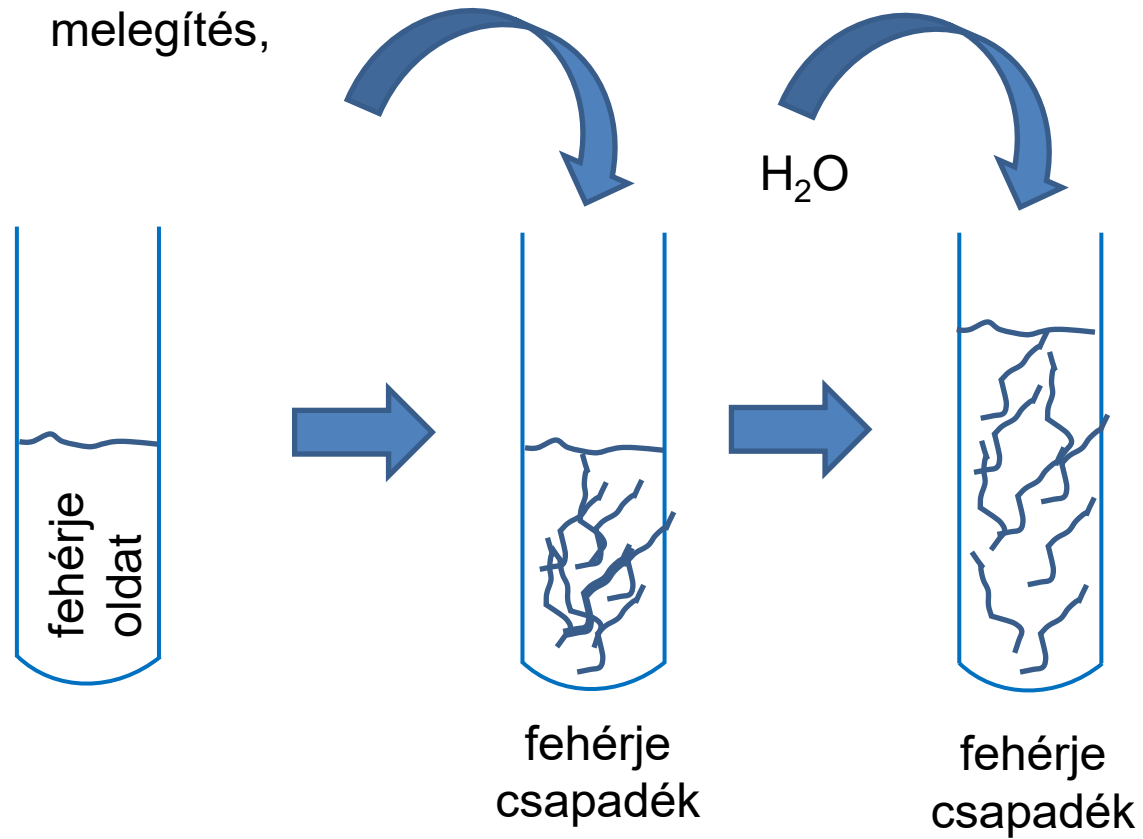
Koaguláció: fehérjék kicsapódása oldataikból

- hidrátburok megszűnik
- fehérje kicsapódik
- ha funkció is elvész, akkor denaturáció

Irreverzibilis koaguláció

cc. savak,
nehézfémek
(Cu^{2+} , Pb^{2+}),
melegítés,

Fehérjék jelentősége

4

Fehérjék jelentősége

- **enzimek**
- **szerkezeti anyagok**
- **hormonok**
- **immunanyagok**
- **transzportmolekulák**
- **mozgásért felelős fonalak**
- **energiahordozók (végső energiatartalék)**